

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК ФОРМА РАДИКАЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ОСВІТЬОГО ПРОЦЕСУ

Загородня А. А.

*доктор педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Національна академія педагогічних наук України
вул. Січових Стрільців, 52-А, Київ, Україна
orcid.org/0000-0003-2418-1670
z_alla@i.ua*

Ключові слова:

*загальна середня освіта,
зміст освіти, профілізація,
старша школа, учні.*

Стаття присвячена аналізу генези втілення ідей профільного навчання в шкільну освіту України в період з кінця ХХ – початку ХІХ століття. Наведено перелік нормативно-правових документів, що регламентують реформи освіти й загальної середньої освіти в Україні, зокрема: Закон України «Про загальну середню освіту» (1999 р.), Постанова Кабінету Міністрів «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» (2000 р.); «Національна доктрина розвитку освіти» (2002 р.), Концепція профільного навчання в старшій школі (2003 р.), Наказ Міністерства освіти і науки України № 834 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів ІІІ ступеню» (2010 р.). Визначено особливості протікання процесу профілізації змісту навчання у старшій загальноосвітній школі. Окреслено пріоритетні завдання щодо запровадження профільного навчання в шкільну освіту України, які наведені в цих документах. Визначено рівні засвоєння змісту освіти, як-от: загального теоретичного уявлення; навчального предмета; навчального матеріалу; практичної діяльності навчання; змісту освіти як результату навчання. Представлено комплекс сучасних загальнонаукових методів, використаних у процесі реалізації дослідження. Розкрито сутність поняття «профільне навчання» з погляду різних наукових підходів. Подано авторське визначення поняття «профільне навчання», яке трактуємо як вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів та здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації навчання. Здійснено аналіз рівнів оволодіння учнями загальноосвітніх навчальних закладів змісту профільних предметів (стандарт, академічний рівень, рівень профільної підготовки) та візуалізовано означені дані у таблиці розподілу годин на вивчення предметів у профільній школі (10–11 клас). Схарактеризовано умови, що ефективно впливатимуть на процес впровадження профільного навчання в старшій школі.

PROFILE EDUCATION AS A FORM OF RADICAL DIFFERENTIATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Zahorodnia A. A.

*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Leading Researcher at the Department of History and Philosophy of Education
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Sichovykh Striltsiv str., 52-A, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2418-1670
z_alla@i.ua*

Key words:

*general secondary education,
content of education, profiling,
high school, students.*

The article is devoted to the analysis of the genesis of the implementation of the ideas of specialized education in school education of Ukraine in the period from the end of the XX – beginning of the XIX century. The list of normative-legal documents regulating the reforms of education and general secondary education in Ukraine is given, in particular: the Law of Ukraine “On General Secondary Education” (1999), the “Resolution of the Cabinet of Ministers on the transition of secondary schools to new content, structure and annual term of study” (2000); “National Doctrine of Education Development” (2002), The Concept of specialized education in high school (2003), Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 834 “On approval of Standard curricula of secondary schools” (2010). The peculiarities of the process of profiling the content of education in the senior secondary school are determined. The priority tasks for the introduction of specialized education in school education of Ukraine, which are given in these documents, are outlined. Levels of mastering the content of education are determined, such as: general theoretical idea; subject; educational material; practical training activities; the content of education as a learning outcome. The complex of modern general scientific methods used in the process of research implementation is presented. The essence of the concept of “specialized training” from the point of view of different scientific approaches is revealed. The author’s definition of the concept of “profile education” is given, which is interpreted as a type of differentiated education, which takes into account the educational needs, inclinations and abilities of students and creates conditions for high school students in accordance with their professional self-determination. teaching. The analysis of levels of mastering by students of general educational institutions of the maintenance of profile subjects (standard, academic level, level of profile preparation) is carried out and the specified data in the table of distribution of hours for studying subjects in profile school (10-11 grades) are visualized. The conditions that will effectively influence the process of implementation of specialized education in high school are characterized.

Постановка проблеми. Кінець XX і початок XXI ст. знаменується значними трансформаційними зрушеннями у сфері середньої загальної освіти України, що своєю чергою є переконливими ознаками інтеграції українського суспільства в європейське співтовариство. У цьому напрямі прийняті і діють низка нормативно-правових документів та актів, що регламентують реформи освіти й загальної середньої освіти в Україні, серед яких: Закон України «Про загальну середню освіту» (1999 р.) [6], Постанова Кабінету

Міністрів «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» (2000 р.) [11]; «Національна доктрина розвитку освіти» (2002 р.) [12], Концепція профільного навчання в старшій школі (2003 р.) [7], Наказ Міністерства освіти і науки України № 834 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню» (2010 р.) [9] та ін. Сучасні тенденції актуалізації нових підходів до організації освіти в старшій ланці середньої школи зумовили впро-

вадження профільного навчання в старшій школі на засадах особистісно-орієнтованого підходу як радикальної форми диференціації навчання. Означене створює сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів, здібностей, нахилів і потреб учнів, формування у школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Широкий аналіз наукових джерел засвідчив відсутність цілісних системних досліджень дидактичних засад профільного навчання. Різноманітні аспекти запровадження профільного навчання в шкільній освіті України були предметом досліджень багатьох науковців, зокрема: С. Гончаренко, Г. Селевко, П. Сікорський (термінологічне поле профільного навчання); О. Бугайов, П. Сікорський, Н. Ничкало, І. Унт, О. Ярошенко (вивчення рівнів, форм і видів профільного навчання); В. Володько, О. Горіна, П. Сікорський, М. Солдатенко та інші (закономірності, принципи, умови ефективності індивідуалізації та диференціації навчання); Г. Авчіннікова, О. Барановська, Г. Васьківська, С. Дятленко, С. Закірова (диференціація змісту навчання школярів та профільна підготовка); державна освітня політика щодо організації профільного навчання й змісту шкільної освіти в радянській Україні (Л. Березівська); соціально-професійний вибір учнів (М. Піддячий) та інші.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей розвитку та впровадження профільного навчання старшокласників як радикальної форми диференціації навчання.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань використано комплекс сучасних загальнонаукових методів дослідження. Теоретичні методи: історико-структурний і хронологічний методи – для виявлення соціальних і педагогічних проблем становлення і розвитку профільного навчання старшокласників у системі загальної середньої освіти України; метод структурно-системного і теоретичного аналізу – для вивчення психолого-педагогічної літератури з проблем профільного навчання; метод термінологічного аналізу – для визначення базових понять дослідження. Емпіричні методи: вивчення нормативно-правових документів, що регламентують реформи освіти й загальної середньої освіти в Україні, зокрема класифікація, систематизація, схематизація, узагальнення педагогічного досвіду України з питань профільного навчання.

Виклад основного матеріалу. Аналізу змісту поняття профільного навчання в Україні приділяється значна увага. Відтак вчені, які досліджують це питання, зазвичай розглядають його як умову успішної реалізації в закладі середньої освіти.

На думку М. Чистякової, профільне навчання являє собою науково-практичну діяльність соціальних інститутів (школи, сім'ї, базових установ, середніх спеціальних і закладів вищої освіти, позашкільних установ), спрямовану на формування у старшокласників професійного самовизначення з урахуванням індивідуальних особливостей особистості учня та потреб сучасного ринку праці у кваліфікованих кадрах. Адже зв'язок школи з виробництвом є необхідною умовою професійного становлення майбутніх фахівців [13, с. 3–4].

Сучасне трактування профільного навчання, представлене в редакції ЮНЕСКО, розглядається як неперервний процес і важливий елемент освіти, спрямований на надання допомоги особистості у правильному виборі освіти в галузі професійної діяльності. Профільне навчання повинно забезпечити можливість: 1) усвідомити власні інтереси і здібності, навчитися ставити перед собою реальні цілі; 2) пройти курс освіти, який відповідає цілям профорієнтації; 3) приймати як на першій, так і на подальших стадіях профорієнтації рішення відносно своєї професії, які б задовольняли особистість; 4) спростити перехід від навчання до роботи на будь-якому рівні або стадії [10].

На наше переконання, профільне навчання слід трактувати як вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів та здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації навчання [2; 4; 5].

Відповідно до вищесказаного метою профільного навчання є забезпечення рівних освітніх можливостей учнів до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки; гарантування неперервної освіти впродовж усього життя; виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства [3].

На думку Л. Липової, диференціація в умовах профільного навчання має свої особливості, хоча саме профільне навчання є різновидом зовнішньої диференціації, характерною ознакою якої є те, що на основі вивчення особистісних рис (нахилів, інтересів, здібностей учнів) і врахування місцевих умов створюються класи різних профілів. У своїх наукових працях вчена зазначає, що основними векторами диференціації навчання є: 1) диференціація цілей навчання; 2) диференційований підхід за рахунок здійснення психологічного супроводу диференціації (врахування вікових особливостей, стадій розвитку, типу мислення, інтересів, уподобань);

3) диференціація навчального змісту і його засвоєння учнем на рівні максимальних акмеологічних можливостей щодо привласнення і прирощення змісту, орієнтація не лише на когнітивний і операційний компоненти, а й на мотиваційно-орієнтаційний, аксіологічний та креативний [8].

Профільне навчання старшокласників впливає як з потреб держави у становленні майбутніх фахівців, так і з цілей, мотивів, задатків і запитів особистості. У зв'язку з цим сьогодні прийнято виокремлювати п'ять рівнів засвоєння змісту освіти: 1) загального теоретичного уявлення; 2) навчального предмета; 3) навчального матеріалу; 4) практичної діяльності навчання (педагогічної дійсності) – «вчитель – учень – матеріалізація змісту»; 5) змісту освіти як результату навчання, результат діяльності та власного надбання особистості учня. Тобто враховується діяльнісний компонент змісту, особистісний досвід учня. Цей рівень підсумковий, він орієнтований на результат освітнього процесу, коли зміст стає особистим надбанням учня [1].

У зв'язку з цим діяльнісний аспект змісту набув у наш час особливо важливого значення, адже постало завдання виховання особистості, здатної приймати відповідальні рішення, швидко діяти, переорієнтовуватись у середовищі, яке швидко змінюється. Сьогодні цілі навчання особистості старшокласників не обмежуються лише знаннями, вміннями і навичками, зміст освіти повинен бути зорієнтованим на розвиток розумових та творчих здібностей, самостійності, на забезпечення профільного, а далі професійного самовизначення особистості, створення умов для її самореалізації. А оскільки кожна особистість має свободу і право вибору свого шляху в житті, то й зміст навчання потрібно вибудовувати згідно з принципом диференціації. Сучасний зміст освіти має бути максимально особистісно-зорієнтованим для досягнення особистістю основних цілей освіти, забезпечення її самовизначення і самореалізації в житті. Це підтверджує необхідність диференціації змісту навчання загалом і на допрофільному етапі зокрема.

Профільне навчання за цілями і змістом займає положення між загальним середнім і професійним навчанням та дозволяє старшокласникам придбати глибокі й різнобічні теоретичні й прикладні знання, міцні практичні навички з обраного профілю, підготувати себе до успішного продовження навчання в закладі вищої освіти, середньому професійному закладі освіти відповідного напрямку, або до праці в сфері матеріального виробництва.

В межах нашого дослідження доцільно розкрити сутність поняття «профільні загальноосвітні предмети», під якими розуміємо цикл

предметів, які реалізують мету, завдання і зміст кожного конкретного профілю. Означені предмети є обов'язковими до вивчення учнями, які обрали той чи інший профіль навчання, адже вони мають на меті більш глибоке занурення в предмет та змістовне опанування навчальним матеріалом. Так, до основних форм профільного навчання слід віднести: поглиблене вивчення окремих навчальних предметів, курсів за вибором, факультативних курсів, створення допрофільних груп, проведення профільної орієнтації, профільного консультування, інформаційної роботи, заняття в предметних гуртках, наукових товариствах учнів, конкурс-захист науково-дослідницьких робіт у Малій академії наук, участь у предметних олімпіадах, співбесіди в кабінетах профорієнтації тощо.

Нова редакція «Концепції профільного навчання» (2009 р.) [7] передбачала опанування учнями загальноосвітніх закладів освіти змісту профільних предметів на різних рівнях: 1) стандарту – обов'язковий мінімум змісту навчальних предметів, який не передбачає подальшого їх вивчення; академічний рівень – обсяг змісту достатній для подальшого вивчення предметів у ЗВО – визначається для навчальних предметів, які є не профільними, але є базовими або близькими до профільних; 3) рівень профільної підготовки – зміст навчальних предметів поглиблений та передбачає орієнтацію на майбутню професію. Причому профільних предметів має бути не більше двох-трьох з однієї або споріднених освітніх галузей (рис. 1).

Передбачений Базовим навчальним планом чинного освітнього стандарту і втілений у типових навчальних планах розподіл годин між інваріантним і варіативним складниками не дає можливості повноцінно реалізувати ідею профільного спрямування навчання в старшій школі. Фактично профільне навчання зведено до поглибленого вивчення зазвичай двох-трьох предметів. Для курсів за вибором, які мають відігравати багатofункціональну роль в освітній підготовці старшокласників, і факультативних курсів, які дають можливість учням за бажанням поглиблювати свої знання з певних предметів, окрім профільних, відведено час, який зазвичай виходить за межі гранично допустимого навчального навантаження.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, на нашу думку, впровадження профільного навчання в старшій школі буде більш ефективним за дотримання наступних умов, а саме:

– проведення інформаційної роботи серед учнів 8–9 класів та їх батьків щодо вибору профілю навчання з метою ознайомлення з «освітньою картою міста», тобто з територіально близь-

	Профілі	Академ	Стандар	універ	Фіз-ма	Матем	Фізичн	Еколог	Біо-хіл	Біо-фіз	Геогра	Біотех	Хім-те	Фіз-хіл	Істори	Право	Філосо	Еконо	Україн	Інозем	Техно	Інфор	Худож	Спорт	Військово-спорт		
Українська мова	8	4	2	4	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	4	4	4	2	8	4	2	2	4	2	2	
Українська література	8	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	8	4	4	4	4	4	4	4	
Іноземна мова	10	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	10	6	6	6	6	6	6	
Друга іноземна мова	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	
Світова література	6	4	2	4	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	4	4	4	2	6	6	2	2	4	2	2	
Історія України	8	3	2.5	3	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	8	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	3	2.5	2.5	
Всесвітня історія	7	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	7	2	7	2	2	2	2	2	2	2	2	
Громадянська освіта:																											
правознавство	6	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	6	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
економіка	6	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	6	1	1	1	1	1	1	1	1
людина і світ	1	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	1	1	1	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
філософія	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	
Художня культура	8	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	8	1	1	
Естетика	18	9	6	9	18	18	9	6	6	6	6	9	9	6	6	6	6	9	6	6	6	9	6	6	6	6	
Математика	1	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	1	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	
Астрономія	10	3	3	3	3	3	3	10	10	10	3	10	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	
Біологія	10	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	10	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	10	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	
Географія	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1		
Психологія	12	6	4	6	12	6	12	6	4	12	4	4	4	4	12	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	
Фізика	10	3	2	3	2	2	3	3	10	3	3	3	10	10	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Хімія	4	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	4	0.5	0.5	4	0.5	4	4	4	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	
Екологія	12	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	12	2	2	2	
Технології	10	3	2	3	2	3	3	2	2	2	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	10	3	2	2	
Інформатика	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	
Креслення	10	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	10	10		
Фізична культура	4	3	3	3	2.5	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2.5	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	
Захист Вітчизни																											
Разом				62	70	65.5	64	64	65.5	66.5	63.5	66	66	67	66.5	61	65	67	64.5	66.5	62.5	63.5	64	57.5	58.5		
Додатковий час				14	6	10.5	12	12	10.5	9.5	12.5	10	10	9	9.5	15	11	9	11.5	9.5	13.5	12.5	12	18.5	17.5		

Рис. 1. Таблиця розподілу годин на вивчення предметів у профільній школі (10–11 клас)

кими закладами освіти, напрямками навчання в них, умовами вступу як потенційних для вступу на навчання;

– аналіз можливостей окреслених закладів освіти щодо працевлаштування після їх закінчення;

– вивчення запитів школярів та їх батьків щодо вибору ними профілів навчання з метою виявлення найбільш популярних серед них;

– проведення психолого-педагогічної діагностики для виявлення професійно-значущих якостей особистості;

– аналіз та обмін інформацією з учнями та батькам з питань запитів сучасного ринку праці.

Подальші наукові розвідки щодо реалізації завдань дослідження полягають у розробці критеріїв щодо визначення ефективності профільного навчання старшокласників.

Література

1. Готовність учня до профільного навчання / Упоряд. В. Рибалка; за заг. ред. С. Максименко, О. Главник. Київ : Мікрос СВС, 2003. 112 с.
2. Загородня А.А. Диференціація змісту навчання в старшій школі України (1991–2010 рр.). *Професійна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій: зб. мат. Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 11-12 жовтня 2018 р. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2018. С. 141–148.*
3. Загородня А.А. Відображення процесів диференціації в змісті освіти старшокласників (2000-і роки). *Вісник ЗНУ: Педагогічні науки. 2018. №1. С. 5–11.*
4. Загородня А.А. Диференціація змісту навчання у старшій школі: історико-аналітичний аспект. *Молодь і ринок. 2018. Вип. № 3(158). С. 30–35. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.128884>.*
5. Загородня А.А. Профілізація загальної середньої освіти в контексті ідей НУШ. *Науково-пед. журн. «Молодь і ринок». 2019. Вип. № 10(177). С. 126–130.*
6. Закон України «Про загальну середню освіту» № 2442-VI від 06.07.2010, ВВР, 2010, № 46, ст.545
7. Концепція профільного навчання. URL: <http://www.uazakon.com/document/fpart86/idx86618.htm>.
8. Липова Л. Диференціація як провідний принцип допрофільної підготовки учнів основної школи. *Рідна школа. 2011. № 1–2. С. 56–60.*
9. Наказ Міністерства освіти і науки України № 834 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню» № 834 від 27.08.10 року
10. Пересмотренная рекомендация о техническом и профессиональном образовании, принятая Генеральной конференцией на восемнадцатой сессии. Париж, ЮНЕСКО. 19 ноября, 1974.
11. Постанова КМУ «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» № 1717 від 16.11.2000 року
12. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти від 17.04.2002». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

13. Чистякова, С. Н. Теоретические проблемы взаимодействия школы, семьи и общественности в подготовке учащихся к выбору профессии. *Профессиональная ориентация школьников*. Москва : Педагогика, 1983. С. 3–7.

References

1. Hotovnist uchnia do profilnoho navchannia [Readiness of the student for profile training] (2003) / Uporiad. V. Rybalka; za zah. red. S. Maksymenko, O. Hlavnuk. K.: Mikros SVS, 112.
2. Zahorodnia A. A. (2018). Dyferentsiatsiia zmistu navchannia u starshii shkoli yak efektyvna umova realizatsii osobystisno-orientovanoi paradyhmy osvity [Differentiation of the content of education in senior school as an effective condition of realization personalized-oriented paradigm of education]. *Teacher education: Theory and Practice: Coll. of scientific papers. Series: Pedagogy. Vol. 25 (2-2018)*, 59–65.
3. Zahorodnia A. A. (2018). Vidobrazhennia protsesiv dyferentsiatsii v zmistu osvity starshoklasnykiv (2000-i roky) [Reflection of differentiation processes in the content of education of high school students (2000s)]. *Visnyk ZNU: Pedagogichni nauky. Vol. 1*, 5–11.
4. Zahorodnia A. A. (2018). Dyferentsiatsiia zmistu navchannia u starshii shkoli: istoryko-analitychnyi aspekt [Differentiation of the content of education in high school: historical and analytical aspect]. *Molod i rynok. Vol. № 3(158)*, 30–35. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.128884>.
5. Zahorodnia A. A. (2019). Profilizatsiia zahalnoi serednoi osvity v konteksti idei NUSh [Profiling of general secondary education in the context of NUSh ideas]. *Naukovo-ped. zhurn. «Molod i rynok»*. Vol. № 10(177), 126-130.
6. Zakon Ukrainy «Pro zahalnu seredniu osvitu» № 2442-VI vid 06.07.2010, VVR, 2010, № 46, st. 545 [Law of Ukraine «On General Secondary Education» № 2442-VI of 06.07.2010, OJSC, 2010, № 46, p. 545].
7. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 834 «Pro zatverdzhennia Typovykh navchalnykh planiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv III stupenu» № 834 vid 27.08.10 [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 834 «On approval of the Standard curricula of secondary schools of III degree» № 834 from 27.08.10].
8. Lypova L. (2011). Dyferentsiatsiia yak providnyi pryntsyyp doprofilnoi pidhotovky uchniv osnovnoi shkoly [Differentiation as a guiding principle of pre-professional training of primary school students]. *Ridna shkola. № 1-2. S. 56-60*.
9. Kontsepsiia profilnoho navchannia [The concept of profile training]. (n.d.). [uazakon.com](http://www.uazakon.com) Retrieved from <http://www.uazakon.com/document/fpart86/idx86618.htm>.
10. Postanova KМУ «Pro perekhid zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv na novyi zmist, strukturu i 12-richnyi termin navchannia» № 1717 vid 16.11.2000 roku [CMU Resolution «On the Transition of Comprehensive Educational Institutions to the New Content, Structure and 12-Year Term of Education» No. 1717 of November 16, 2000].
11. Peresmotrennaja rekomendacija o tehnicесkom i professional'nom obrazovanii, prinjataja General'noj konferenciej na vosemnadcatoj sessii Parizh, JuNESKO. 19 nojabrja, 1974. [Revised recommendation on technical and vocational education adopted by the General Conference at the eighteenth session. Paris, UNESCO. November 19, 1974].
12. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Natsionalnu doktrynu rozvytku osvity vid 17.04.2002» [Presidential Decree «On the National Doctrine of Educational Development of April 17, 2002»] (2002, April 17). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
13. Chistjakova S. N. (1983). Teoreticheskie problemy vzaimodejstvija shkoly, sem'i i obshhestvennosti v podgotovke uchashhihsja k vyboru professii [Theoretical problems of interaction between school, family and the public in preparing students for choosing a profession]. *Professional'naja orientacija shkol'nikov*. M.: Pedagogika, 1983. S. 3–7.